

11. Устав гимназий и училищ уездных и приходских, состоящих в ведомстве университетов: С. Петербургского, Московского, Казанского и Харьковского // Полное собрание законов Российской империи. – Собр. II. – Т. III. – СПб., 1830. – С. 1097-1127.
12. НА РМ, ф. 152, оп. 1, д. 82. – 135 л.
13. Комунальна установа «Ізмаїльський архів» (КУІА), ф. 56, оп. 1, спр. 585. – 61 арк.
14. ДАОО, ф. 1, оп. 215, Спр. 5. – 56 арк.
15. Записки Бессарабского областного статистического комитета. – Кишинев : Тип. Областного правления, 1867. – Т. 2. – 478 с.
16. ДАОО, ф. 1, оп. 214, спр. 15. – 560 арк.
17. ДАОО, ф. 1, оп. 214, спр. 31. – 71 арк.
18. Сборник распоряжений по Министерству народного просвещения. – СПб. : Тип. Имперской Академии Наук, 1867. – Т. III. – 700 с.

Балицкий А.Ю. СТАНОВЛЕНИЕ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ В ГОРОДАХ БЕССАРАБИИ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XIX ВЕКА

Статья посвящена становлению системы учебных заведений в городах Бессарабского региона после его присоединения в состав Российской империи. Исследуется процесс создания начальных государственных и частных образовательных учреждений, в том числе женских и профессионального направления в течение первой половины XIX в.

Ключевые слова: город, образование, ланкастерская школа, уездное училище, пансион, гимназия, Бессарабия.

Balytskyi O.Ju. FORMATION OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE BESSARABIAN CITIES IN THE FIERST HALF OF THE XIX CENTURY

The article deals with the problem of the formation of educational institutions in the Bessarabian cities after the accession of Bessarabia to the Russian Empire. The author's attention is focused on the study of the process of creating the public and private educational institutions, including women's and professional ones during the first half of the XIX century.

Key words: city, education, grammar school, district school, private boarding school, gymnasium, Bessarabia.

УДК 929Т.Масарик:94(4)»1914/1918»

О.М. Кравчук

Т.Г. МАСАРИК: КАРДИНАЛЬНІ ПОЛІТИЧНІ РІШЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В ГЛОБАЛЬНІЙ КРИЗІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ (1914-1918 РР.).

У статті висвітлена роль Т. Г. Масарика у розробці чехословацької державотворчої програми та її реалізації під час Першої світової війни. Розкрито організаційні зусилля Масарика в здійсненні чехословацької закордонної визвольної акції.

Ключові слова: Т. Г. Масарик, Чехословаччина, Австро-Угорщина, демократія, республіка.

Велика війна (так називали Першу світову війну до спалаху Другої) як вияв глобальної кризи європейської цивілізації загострила всі існуючі проблеми, зокрема, національне питання. Це вилилося у визвольні змагання бездержавних націй. Важливим історичним спадком Першої світової війни було виборення центральноєвропейськими націями державної незалежності. У чехів і словаків безпрецедентну історичну роль в цьому процесі відіграв вчений і політик Т.Г. Масарика (1850-1937). Він посів провідні позиції у визвольному русі чехів і словаків, що завершився утворенням Чехословацької республіки, «став єдиним філософом у Європі, який не конструював державу тільки як ідею, але дійсно її заснував» [1, s. 171].

Зазначена тема була в центрі уваги досліджень В. Беляєвої [2], с. Віднянського [3], Я. Галандауера [4], З. Карніка [5], М. Кірсенка [6], І. Ковтуна [7], М. Нагорняка [8], Я. Опата [9], с. Полака [10; 11], І. Попа [12; 13] та ін., які розглядали окремі аспекти зазначеного питання. У зв'язку з недостатнім висвітленням теми в українській історіографії та її актуальністю, мета статті – розкрити роль Т.Г. Масарика в розробці чехословацької державотворчої програми та її реалізації у роки Першої світової війни.

Напередодні світової війни Т. Г. Масарик – професор філософії Празького університету, лідер Чеської прогресивної партії, депутат парламенту Ціслейтанії виступав за модернізацію і демократизацію монархії Габсбургів [5, s. 44]. Отримуючи пенсію професора і депутата, 64-ти річний Масарик міг би жити безтурботно і мати час для наукових роздумів. Проте, світова війна суттєво змінила політичні погляди і життя Масарика [14, с. 67-68].

Початок світової війни означав крах чеської політичної програми, спрямованої на здобуття автономії в демократичній Австрії. Із запровадженням воєнного стану влітку 1914 р. правова держава в Австрії припинила існування, почалися репресії проти чеських діячів та наступ на чеську культуру. Прага перетворилася на «політичну пустелю», згадував Масарик [15, s. 15]. У відповідь, чеські політики розробили політичну програму розв'язання чеського питання поза межами габсбурзької монархії [4, s. 31].

Провідному представнику чеської політики, лідеру Чеської національної партії свободи думки К. Крамаржу належить проект утворення Чеського королівства (із словацькими землями) як союзної держави у складі майбутньої Слов'янської імперії, очолюваної російським імператором [4, s. 24-25; 10, s. 7]. Сам К. Крамарж трактував війну як бій між німечтвом і слов'янством [16, s. 11]. Поразки Росії у 1915 р. зробили нереальними розрахунки на звільнення Чехії російськими військами [4, s. 29, 35].

Більш радикальним був політичний проект Т. Г. Масарика, який першим з чеських політиків запропонував програму створення незалежної Чеської держави, яка включала б і Словаччину. Він називав самогубством для монархії розв'язання Австро-Угорщиною війни [17, s. 158]. Його погляди про моральну і політичну дискредитацію монархії посилювалися протиавстрійськими переконаннями народу, про що свідчила позиція чеських солдат Австро-Угорщини на фронтах проти слов'янських держав Сербії та Росії (заворушення, повстання, здачі в полон) [18, с. 131].

На основі своєї концепції політичного реалізму [19, s. 11]. Масарик ґрунтовно проаналізував нову ситуацію в світі, воєнно-стратегічні сили сторін, про що свідчить стаття «Війна», опублікована 20 серпня 1914 р. в часописі «*Naše doba*» [16, s. 11-27]. До рішення про боротьбу проти Австро-Угорщини за незалежний державний розвиток чеського і словацького народів Т. Г. Масарик прийшов після важких роздумів. Світову війну він вважав виявом кризи європейської цивілізації на шляху її трансформації від пізнього середньовіччя до модерної доби. Ознаки кризи він вбачав у агресивності частини людей, що втілювалося або у вбивстві, або в самогубстві. Кризу, на думку Масарика, переживали всі нації, а особливо – німецька. Саме її пангерманістська і мілітаристська еліта в Німеччині та Австро-Угорщині спричинили війну [15, s. 40], прагнучи до світового панування. Політичним змістом війни Масарик вважав зіткнення демократичних країн Антанти з абсолютистськими, багатонаціональними імперіями (Німеччина, Австро-Угорщина, Туреччина). Проаналізувавши можливі наслідки перемоги пангерманізму, що унеможливлювало демократизацію і федералізацію Австро-Угорщини, Т. Г. Масарик дійшов висновку про безперспективність політичного розвитку чеської нації. Це визначило його рішучий розрив з довоєнною австрославістською політикою [12, с. 212].

На думку Масарика, монархія Габсбургів, втративши роль захисника малих націй (концепція Ф. Палацького), стала історичним пережитком, тому її потрібно було зруйнувати. Як демократ, Масарик вважав моральність і прагнення до справедливості важливими основами політики. Він не бажав залишатися бездіяльним в умовах антиавстрійської «пасивної опозиції» (вислів політика) чеської нації, її марних жертв на фронтах війни. Масарик вірив у духовний вимір людського життя, в історії вбачав вчительку сучасності, що визначає майбутнє і був рішуче налаштований стати свідомим творцем майбутнього [10, s. 27].

Масарик розробив нову чехословацьку державницьку програму. Її радикальність полягала в ідеї самостійності та об'єднанні чеського питання зі словацьким на основі природного права. Звільнення Словаччини мало прямий зв'язок зі звільненням самої чеської нації. Чехословацька державна концепція долала довоєнний австрійський контекст чеської політики, мотивований несприятливим розташуванням чеської нації на просторі між Німеччиною і Росією. Як держава Чехословаччина з політико-географічної точки зору могла бути вищої міжнародної якості. Словаччина розширювала державу на Схід, до сусідства з Росією (Масарик вважав, що Петербург приєднає територію сучасного Закарпаття), яку до 1917 р. Масарик вважав одним з гарантів існування нової держави [20, s. 34]. У випадку

відновлення чеської держави без словацьких земель, вона опинилась би в оточенні потенційно ворожих їй Німеччини, Австрії та Угорщини [12, с. 216].

Програма Масарика означала зміну його політичної тактики. Прибічник реформ став революціонером, не відмовляючись від своїх ідеалів. Політик погоджувався з революцією як з вимушеною альтернативою адміністративному і політичному хаосу, з революцією конструктивною, що веде до удосконалення і, зрештою, до реформ [21, с. 83-84]. Оскільки Австро-Угорщина засвідчила небажання реформуватися, Масарик, переконаний у прагненні чехів до самостійності [15, с. 309], перейшов до революційних методів вирішення чеського питання [11, с. 132].

Наприкінці серпня 1914 р. Масарик вирішив виїхати за кордон з метою організації боротьби проти Австро-Угорщини [10, с. 12]. Для успіху справи необхідно було створити певні передумови [5, с. 48].

У серпні-вересні 1914 р. Масарик почав політичні консультації, зокрема, з головами партій: Чеської національно-соціалістичної В. Клофачем, моравської Народно-прогресивної А. Странським, аграрної А. Швеглою, соціал-демократами Ф. Соукупом і Б. Шмералем та іншими. Масарик зробив висновок про протиавстрійську налаштованість більшості партій [15, с. 15] і почав міркувати над політичними деталями чехословацької програми. Зокрема, з професором Вищої технічної школи в Празі Я. Калоушеком він обговорював питання господарських і фінансових основ майбутньої держави [15, с. 28].

Від інших чеських політиків Т. Г. Масарик відрізнявся й тим, що чехословацьку програму орієнтував на демократичні політико-правові системи і цінності та пов'язував успіх у її реалізації з позицією демократичних країн Заходу. Це було наслідком критичного сприйняття ним чеського русофільства і стало доленосним у чехословацьких визвольних змаганнях [15, с. 22-23]. Масарик не покладав надії на визволення чехів і словаків росіянами, вважав, що головне для Петрограду його геополітичні інтереси, зокрема, контроль над протоками Босфор і Дарданелли [15, с. 330]. В демократичних країнах Заходу, а не в Росії, вважав він, буде вирішуватися доля Європи [15, с. 42]. Політик не виключав ймовірності вибуху революції у знесиленій війною Росії, як це мало місце під час її військового конфлікту з Японією.

На початку вересня 1914 р. Масарик встановив перші контакти з представниками країн Антанти. На його прохання, громадянин США чеського походження Е. Воска в Лондоні передав англійському уряду і російському посольству повідомлення Масарика про стан Австро-Угорщини та її армії тощо [15, с. 16]. Масарик звернув увагу редактора газети «Таймс» Г. У. Стіда на необхідність сприяння здачі в полон російській армії тим чеським військовим, які не бажали воювати на боці Австро-Угорщини [2, с. 14; 15, с. 16]. Важливою для Масарика була думка британців про ймовірну три-чотирирічну тривалість війни, що відкривало перспективу для здійснення його програми. Водночас, Масарик не підтримував прагнення Антанти розірвати союз Австро-Угорщини і Німеччини. Перебуваючи у Нідерландах 12-26 вересня 1914 р., він відправив листи до французького і англійських політичних діячів Е. Деніса, Г. Стіда і Р. Сетон-Уотсона з метою встановлення безпосередніх контактів з представниками Антанти [15, с. 17].

Повернувшись до Праги Масарик продовжив наради з чеськими діячами. Поступово невелика і маловідома до війни Чеська прогресивна партія, очолювана Масариком, перетворилася у один з центрів антиавстрійського опору в Чехії [22, с. 31].

14-29 жовтня 1914 р. Т. Г. Масарик вдруге з початку війни виїхав у Нідерланди. Там він вперше конкретизував свою програму в розмові з р. Сетон-Уотсоном про ситуацію в Австрії [15, с. 18]. Він відзначив, що після поразки Німеччини може бути створено демократичне і конституційне Чеське королівство із включенням словацьких районів.

Після цього Масарик у перемовинах з чеськими політиками добився їх усної згоди на здійснення «акції за кордоном» [15, с. 19; 5, с. 46]. На основі групи прихильників незалежності було створено організацію під назвою «Мафія», з огляду на таємний характер її діяльності. «Мафія» мала надавати чеським емігрантам інформацію про стан в Австро-Угорщині, підтримувати зв'язок внутрішнього і закордонного руху опору [17, с. 168]. За партії, що співпрацювали з «Мафією», на виборах 1911 р. проголосувало 75% чеських виборців [7, с. 70].

У грудні 1914 р. Масарик став емігрантом щоб піднести чеське і словацьке питання на міжнародний рівень.

Одним із перших завдань Масарика після виїзду з Австро-Угорщини був збір коштів для потреб визвольної акції. Зокрема, за посередництвом голови чеського «Сокола» Й. Шейнера [15, s. 23], Масарик налагодив зв'язок з фінансистом Й. Шпетіні в Чикаго, чеським емігрантом. З США почали надходити пожертви чехів і словаків. Загалом, від чеських емігрантів з різних країн в 1914-1918 рр. надійшло приблизно 974 тис. дол. [15, s. 74].

22 грудня 1914 р. Масарик прибув до Риму [17, s. 171], щоб встановити контакти з представниками Франції, Англії, Сербії, Італії та Росії [23, s. 392]. Масарик зауважив антиавстрійські настрої і зрозумів, що Італія не залишиться нейтральною у війні. Особисто повідомити чеських політиків про результати римським зустрічей Масарик не зміг. «Мафія» здобула інформацію про підготовку його арешту після повернення з Італії [24, с. 78] і тому Масарик залишився в еміграції [5, s. 48], 11 січня 1915 р. виїхав до Женеви [17, s. 176]. Політик сформував мету закордонної діяльності: об'єднати емігрантів – чехів і словаків, забезпечити пропаганду чеської і словацької справи в країнах Антанти, заснувати армію з добровольців і військовополонених, переконати країни Антанти, що зруйнування Австро-Угорщини відповідає їх інтересам і таким чином здобути підтримку ідеї створення чехословацької держави [25, с. 267-268]. Він сподівався, що діяльність емігрантів підбадьорюватиме «домашню політику», а на випадок збереження Австро-Угорщини програма незалежної Чехії і організований опір відіграють хоча б роль засобу тиску на уряд у Відні і сприятимуть певним поступкам чеській нації [5, s. 47].

Політична акція Масарика не мала аналогів в європейській історії, адже ставилася мета руйнації Австро-Угорщини, яку держави Антанти бажали зберегти як стабілізуючий чинник на національно роздробленій території між Росією і Німеччиною [11, s. 133]. У своїх виступах, інтерв'ю, статтях, меморандумах до урядів країн Антанти Масарик ознайомлював громадськість Заходу з визвольними прагненнями чехів і словаків.

До літа 1915 р. всі чеські і словацькі емігрантські громади визнали авторитет Масарика як керівника визвольного руху [15, s. 66]. 4 і 6 липня 1915 р. на виступах в Цюриху і в Женеві, присвячених 500-м роковинам спалення Яна Гуса, Масарик висловив надію, що «ця велика світова війна поведе нашу націю до свободи і що згідно програми всіх чеських партій доживемо до чеської самостійності...». Цим Масарик прилюдно розпочав закордонну визвольну акцію; проголосивши: «Кожний чех... має вирішити чи за реформацію, чи проти реформації, за ідею чеську – чи за ідею Австрії – органу європейської контрреформації та реакції...» [16, s. 81-82].

У вересні 1915 р. Масарик переїхав до Лондону, який вважав політичним центром Антанти [15, s. 64], де до квітня 1917 рр. працював професором Королівського коледжу [15, s. 75]. Там 19 жовтня 1915 р. Масарик виступив з промовою «Проблема малих націй в європейській кризі», що стала важливим етапом в ознайомленні країн Антанти з визвольними прагненнями чехів і словаків. Масарик розглядав бездержавність чехів і словаків та інших пригнічених «малих націй» Центрально-Східної Європи як проблему світового значення. Розв'язання цієї проблеми передбачало поразку Німеччини, поділ Австро-Угорщини на основі принципу національного самовизначення та формування нового постімперського простору – системи незалежних держав «малих націй» – рівноправних з великими державами Європи. Проект «Нової Європи» Масарика був альтернативою німецькій концепції Середньої Європи.

В умовах важкого для країн Антанти 1915 р., з метою засвідчити, що «Не стоїмо за тими, хто виграє, але за тими, хто має правду» Масарик 14 листопада 1915 р. утворив і очолив провідний еміграційний центр визвольної акції – Чеський закордонний комітет. У декларації про його утворення оголошувалась війна Австро-Угорщині [15, s. 77]. До керівництва комітету входили чехи Й. Дюріх і Е. Бенеш, словак М. р. Штефанік, його місцем перебування став Париж. В Британії, Італії, Швейцарії, Росії були створені філії, які займалися пропагуванням ідеї визволення чехів і словаків.

Перший успіх чехословацький рух здобув у Франції [15, s. 126]. У лютому 1916 р. Масарик був офіційно прийнятий прем'єр-міністром Франції А. Бріаном, який підтримав [12, с. 214] презентовану програму створення республіки чехів і словаків. Поява цієї програми свідчить про подальшу еволюцію поглядів Т. Г. Масарика, на думку якого у чеському суспільстві не мали популярності головні монархічні інституції – володарі, військо, церква і шляхта [21, s. 195]. Республіка найбільш повно відбивала політичний ідеал Масарика про

державу «гуманної демократії». За Масариком, демократія як «загальне переконання», динамічний «світовий погляд», була б певною комплексною відповіддю на виклики кризи модерної доби.

В основі поданої програми знаходилася ідея політичного союзу чехів і словаків. Як символ цієї ідеї використовувався термін «чехословацький». Масарик прагнув презентувати чехів і словаків на Заході єдиною політичною нацією з двома етнічними та мовними гілками – чеською і словацькою. Власне виявом цього була реорганізація, 26 лютого 1916 р. Чеського закордонного комітету на Чехословацьку національну раду [9, s. 274].

Вирішальним для успіху політичних зусиль чехів і словаків стали події 1917-1918 рр., коли ідея Масарика щодо надання незалежності бездержавним націям Центрально-Східної Європи як політичної передумови розв'язання світової кризи, стала складовою частиною програми Антанти по впорядкуванню повоєнного світу.

Лютнева революція 1917 р. в Росії засвідчила можливість падіння столітніх монархій і проголошення свободи, що, на думку Масарика мало зміцнити єдність Антанти [26, s. 60] і підтверджувало його розуміння змісту світової війни як зіткнення демократій і теократій (абсолютистських монархій). Масарик вирішив приїхати до Росії для організації чехословацької армії з військовополонених чехів і словаків [15, s. 100] на основі існуючого підрозділу у складі російської армії – Чехословацької бригади. Після її успіху у битві під Зборовом у липні 1917 р., Тимчасовий уряд Росії погодився на створення Чехословацького корпусу. Він був сформований у жовтні 1917 р. і розташовувався на території України. Керівництво Центральної Ради і УНР підтримувало чехословацькі визвольні прагнення. Масарик симпатизував діяльності українських політиків. На його думку, оптимальним політичним варіантом вирішення українського питання повинна була бути автономія України в складі демократичної та федеративної Росії. Однак у політичну боротьбу на теренах російської держави Масарик принципово не бажав втручатися, щоб зберегти Чехословацький корпус. Завдяки політиці нейтралітету Масарик втримав у листопаді 1917 р. чехословацькі підрозділи від виступу на боці Тимчасового уряду у боях з підрозділами Центральної Ради УНР у Києві. Після приходу до влади в Петрограді більшовиків у листопаді 1917 р. і декларування ними мирних переговорів з Центральними державами, Масарик розпочав пошук шляхів евакуації Чехословацького корпусу до Франції. Загальна кількість легіонерів становила 92 тис. осіб. Крім Росії, легіонери були у Франції – 12 тис., Італії – 24 тис. [15, s. 222]).

Під час захоплення Києва військами Радянської Росії Масарик продовжував зберігати нейтралітет, а в лютому 1918 р. уклав угоду з більшовицьким командувачем М. Муравйовим про забезпечення Чехословацькому корпусу проїзду на схід, для евакуації через Владивосток на фронті Західної Європи. Після цього Масарик повернувся в Москву, звідки потягом виїхав до Владивостока. У квітні 1918 р. він прибув до Японії [17, s. 199]. На прохання президента США Т. В. Вільсона, розраховуючи здобути його підтримку, незважаючи на те, що «14 пунктів» президента США передбачали збереження Австро-Угорщини [21, s. 27-28], Масарик 10 квітня 1918 р. підготував «Меморандум про Росію і більшовизм» [15, s. 159]. Ситуацію в Росії Масарик розглядав як велику проблему в європейському і світовому контексті [9, s. 283]. Він запропонував союзникам налагодити «більш тісні відносини з більшовицьким урядом, аж до його визнання де-факто», що дозволило б Антанті впливати на нього [15, s. 159-160]. Політик не вважав доцільним підтримувати російських монархістів, кадетів, соціалістів-революціонерів і білий рух. Масарик був переконаний, що більшовики втримають владу, але для заспокоєння країни потрібно утворити коаліційний уряд соціалістичних партій з кадетською лівницею. На його думку, стабільний демократичний і республіканський уряд в Росії відіграватиме роль противаги Німеччині та Австрії, чого потребували всі малі нації Центрально-Східної Європи [15, s. 162]. У меморандумі Масарик також згадував Чехословацький корпус і просив союзників надати транспорт у перевезенні легіонерів до Франції, наголошував на геополітичному значенні чехів і словаків як найзахіднішого слов'янського бар'єру проти Німеччини та Австрії [15, s. 161].

Наприкінці квітня 1918 р. Масарик прибув пароплавом до м. Ванкувер у Канаді [17, s. 199], а звідти – до США. Приїзд Масарика супроводжувався подальшою консолідацією чеських і словацьких емігрантів. Їх представники 30 травня 1918 р. підписали Пітсбурзьку угоду, в якій проголошувалася політична мета – створення Чехословацької держави із забезпеченням автономії Словаччини.

У цей час розгорнулися бойові дії Чехословацького корпусу проти більшовиків у Сибіру, після спроб його обеззброєння. Антанта вважала можливим відновлення Східного фронту. Це сприяло визнанню у червні-вересні 1918 р. Францією, Великою Британією і США права чехів і словаків на створення власної держави. Згодом армію Масарик назвав «безумовною передумовою свободи і самостійності» [27, s. 258].

Відкидаючи пропозиції федералізації Австрії, висловлені імператором Карлом I, 18 жовтня 1918 р. Масарик оприлюднив проголошення чехословацької незалежності в так званій «Вашингтонській декларації» [28, s. 164].

У США політична програма Масарика була розширена. 26 жовтня 1918 р. у Філадельфії на зустрічі Т. Г. Масарика з делегацією американських русинів, яку очолював Г. Жаткович, обговорювалась можливість приєднання Закарпаття до держави чехів і словаків на основі автономії. Це було важливим для забезпечення спільного кордону проектованої держави з потенційно союзною Румунією [13, s. 277].

На той час Масарикова державотворча концепція здобула підтримку серед більшості політичного представництва чехів і словаків. У результаті здійснення національно-демократичної революції 28-30 жовтня 1918 р. було створено Чехословацьку республіку, президентом якої став Т. Г. Масарик.

Отже, Масарик зумів максимально використати нові геополітичні можливості воєнного часу. Його політичні рішення, сміливі і далекосяжна програма мобілізували чехів і словаків у їх визвольній боротьбі, сформували державотворчу ідею демократичної Чехословацької республіки, що стало важливою частиною реорганізації центральноєвропейського регіону після Першої світової війни.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА:

1. Беляева В. И. Чехословацкий вопрос в политике Великобритании в годы Первой мировой войны / В. И. Беляева // К 70-летию образования самостоятельных государств в Центральной и Юго-Восточной Европе. Выпуск II. – М., 1989. – С.13-23.
2. Захисник малих народів у новій Європі Томаш Гарріг Масарик // Віднянський С. В., Мартинов А. Ю. Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу - К.: Інститут історії України, 2009. - 376 с. - С. 41-70.
3. Кірсенко М. Т. Г. Масарик і перша чехословацька політична еміграція / М. Кірсенко // Ужгородські чеські наукові читання: історія, культура, політика, право. Науковий збірник. 30 травня 2013 р. см. Ужгород. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2013. – С. 107-112.
4. Марьяна В. В. Второй президент Чехословакии Эдвард Бенеш: политик и человек. 1884-1948. / В. В. Марьяна - М.: Индрик, 2013. – 488 с.
5. Нагорняк М. М. Національно-державницька концепція Томаша Масарика: Монографія / М. М. Нагорняк – К.: Логос, 2009. – 368 с.
6. Поп И. И. Нарастание внутривосточного кризиса в Австро-Венгрии и усиление ее зависимости от Германии / И. И. Поп // «Дранг нах Остен» и народы Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы 1871-1918 гг. – М.: «Наука», 1977. – С. 206-223.
7. Прайсман Л. Г. Чехословацкий корпус в 1918 г. / Л. Г. Прайсман // Вопросы истории. – 2012. – № 5. – С. 75-103.
8. Серапионова Е. П. Карел Крамарж и Россия. 1890-1937 годы: Идеиные воззрения, политическая активность, связи с российскими государственными деятелями / Е. П. Серапионова – М.: Наука, 2006. – 512 с.
9. Фирсов Е. Ф. Т. Г. Масарик в России и борьба за независимость чехов и словаков. / Е. Ф. Фирсов – М.: «Индрик», 2012. – 336 с.
10. Чапек К. Бесіди з Томашем Масариком / Карел Чапек; пер. з чесь. Л. Кіцила; післясл. М. Нагорняка. – Львів: Астролябія, 2010. – 464 с.
11. Galandauer J. Vznik Československe republiky 1918. Programy, proekty, perspektivy / J. Galandauer – Praha: Svoboda, 1988. – 347 s.
12. Harna J. Masaryk T. G. / J. Harna // Politická elita meziválečného Československa. 1918 – 1938 Kdo byl kdo za první republiky. – Praha: Pražská edice, 1998. – 304 s. – S. 160-165.
13. Kárník Z. Masarykovo řešení české otázky s Rakouskem-Uherskem a proti němu / Z. Kárník // T.G.Masaryk a situace v Čechách a na Moravě od konce XIX. století do německé okupace Československa. Sborník příspěvků z mezinárodního vědeckého kolokvia pořádaného ve dnech 31. května – 2. června 1996 v Praze ve vile Lanna. – Praha: Ústav T.G.Masaryka, 1998. – S. 42 – 51.
14. Kovtun I. Masarykův triumf. Příběh konce velké války / I. Kovtun – Praha, Odeon, 1991. – 542 s.
15. Kvaček R. Ke vzniku Československa / R. Kvaček // Československo 1918-1938. Osudy demokracie ve Střední Evropě. – Praha: Historický ústav AV ČR, 1999. – Sv. 1. – S. 30-40.

16. Ludwig E. Duch a čin. Rozmluvy s Masarykem / E. Ludwig – Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i. Ústav T. G. Masaryka, 2012. – 328 s.
17. Masaryk T. G. Cesta demokracie I. Projevy – články – rozhovory. 1918–1920 / T. G. Masaryk – Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2003. – 440 s.
18. Masaryk T. G. Cesta demokracie II. Projevy – články – rozhovory. 1921 – 1923. / T. G. Masaryk – Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2007. – 574 s.
19. Masaryk T. G. Světová revoluce. Za války a ve válce 1914-1918 / T. G. Masaryk – Praha: Masarykův ústav AV ČR, Ústav T. G. Masaryka, o. p. s., 2005. – 640 s.
20. Masaryk T. G. Válka a revoluce I. Články – memoranda – přednášky – rozhovory. 1914 – 1916. / T. G. Masaryk – Praha: Ústav T. G. Masaryka, o. p. s., Masarykův ústav AV ČR, 2005. – 574 s. – S. 11-27.
21. Masaryk T. G. Válka a revoluce II. Články – memoranda – přednášky – rozhovory. 1917. / T. G. Masaryk – Praha: Ústav T. G. Masaryka, o. p. s., Masarykův ústav AV ČR, 2008. – 358 s.
22. Opat J. Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka. Česká otázka včera a dnes / J. Opat – Praha, Ústav T. G. Masaryka, 2003. – 536 s.
23. Polák S. T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou 5 (1915–1918) / S. Polák - Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i. Ústav T. G. Masaryka, 2005. – 568 s.
24. Polák S. T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou 7. Osobnost / S. Polák - Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i. Ústav T. G. Masaryka, 2014. – 200 s.
25. Pop I. Dějiny Podkarpatské Rusi v datech / I. Pop – Praha: Libri, 2005. – 536 s.
26. Soubigou A. Tomáš Garrigue Masaryk / A. Soubigou – Praha: Paseka, 2004. – 456 s.
27. Zimmermann H. D. Dějinné sousedství Čechů a Němců / H. D. Zimmermann – Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2012. – 264 s.
28. Zouhar J. T. G. Masaryk a idea českého státu / J. Zouhar // T. G. Masaryk a česká státnost. Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané Masarykovou univerzitou ve dnech 4.-5. žárí 2007 v Brně. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 2008. – S. 7-12.

Кравчук А.Н. Т.Г. МАСАРИК: КАРДИНАЛЬНЫЕ ПОЛИТИЧЕСКИЕ РЕШЕНИЯ ЛИЧНОСТИ В ГЛОБАЛЬНОМ КРИЗИСЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ (1918-1918 ГГ.)

В статье раскрыта роль Т. Г. Масарика в разработке чехословацкой государственной программы и ее реализация во время Первой мировой войны. Раскрыты организационные усилия Масарика в осуществлении чехословацкой заграничной освободительной акции.

Ключевые слова: Т. Г. Масарик, Чехословакия, Австро-Венгрия, демократия, республика.

Kravchuk O.N. T.G. MASARYK: CARDINAL POLITICAL DECISIONS OF A PERSONALITY IN THE GLOBAL CRISIS OF EUROPEAN CIVILIZATION (1914-1918)

The article deals with the role of T. G. Masaryk in the development of Czechoslovak state programme and its realization during the First World War. It reveals T. G. Masaryk's organization efforts in the realization of Czechoslovak foreign liberation action.

Key words: T. G. Masaryk, Czechoslovakian, Austro-Hungary, democratic, republic.

УДК 327(477:73)“1919/1921”:341.781-057

Н.О. Ластовець

ВПЛИВ ОСОБОВОГО СКЛАДУ МІСІЇ УНР В США НА ВСТАНОВЛЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ ВІДНОСИН В 1919 – 1921 РР.

Дана стаття присвячена ролі особистості у діяльності закордонних представництв. Досліджений вплив рядових службовців на стосунки між УНР та США в 1919 – 1921 рр., який, на ряду з внутрішньою нестабільністю та упередженістю у ставленні до України, як самостійного суб'єкта міжнародних відносин, посприяв неефективності роботи місії по налагодженню контактів з США. Ця проблематика розглянута за допомогою аналізу кадрового наповнення дипломатичної місії УНР, поставлених перед представництвом завдань та аналізу результатів діяльності представництва.

Ключові слова: дипломатична місія, Директорія УНР, США, кадровий склад, вплив, міжнародні відносини.

Дослідження різних аспектів становлення українських дипломатичних місій, незважаючи на активну розробку даної тематики, залишається актуальним. Складний і суперечливий час ставив перед діячами того періоду ряд необхідних для виконання завдань. В